

Niet op de rug en niet op de buik

Primitieve kunst heeft iets aantrekkelijks. Er wordt daarin zo heel direct iets zo heel menselijks uitgedrukt. Ik herinner mij eens een klein, koperen sieraad te hebben gezien, een gesp of alleen maar een versiering zonder meer. Het stelde twee mensjes voor, twee kleine figuren. De ene lag, met z'n armen onder z'n hoofd op z'n rug; z'n buurman had zich op zijn buikliggend gemakkelijk gemaakt. Dat was tenminste de ene manier, waarop het koperen sieraad te bekijken viel. Omgedraaid bleven die twee poppetjes elk op hun manier liggen, alleen tuurde de eerste nu naar de grond en staarde de tweede hemelwaarts.

Er bevond zich bij dit voorwerp een toelichting, wat het voorstelde. Ik las wie op z'n rug ligt kan God niet zien, wie op z'n buik ligt ziet God evenmin. Die gedachte trof mij. Daar had, lang geleden en ver weg, een mens iets tot uitdrukking gebracht, wat wij, nu en hier, levendig kunnen navoelen. Hij had op z'n rug gelegen en zijn blik had zich verloren in de ruimte, in het oneindige, in het licht, dat tenslotte z'n oog geheel had gevuld, zodat hij niets meer zag. Hij had getuurd of hij daar boven de bomen en vogels uit misschien iets te zien kon krijgen van wat hij zijn God noemde, het wezen dat alles gemaakt had, en in zijn macht had. Maar het licht had hem verblind. God was, liggende op je rug niet te zien.

Soms lag de neger ook op z'n buik. Vlak voor z'n ogen op de donkere grond, bewoog en liep allerlei aan insecten en er groeiden sprietjes en halmpjes. Misschien was God wel heel klein, zo klein als het wriemelende leven daar onder zijn blik. Misschien nog kleiner. Hij tuurde ingespannen, tenslotte draaide en krioelde alles dooreen voor zijn ogen, die niets meer zagen. God was, liggende op je buik niet te zien.

*
* *

Deze ervaringen en van die neger hebben de mensen overal op aarde en in alle tijden opgedaan. Wat zij hielden voor het hoogste, voor het ware, het goede, dat hebben zij willen zien, met hun ogen willen pakken om er zichzelf en anderen nog meer van te overtuigen, dat het hoogste en het waarachtige werkelijk bestond. Zij hebben zich op dat verlangen zo geconcentreerd, dat zij, wat hun oog niet kon ontdekken hoog in de hemel of verborgen tegen de aarde, dat zij dat in hun geest wél zagen. Dan maakten zij er beelden van, liefelijke en vreselijke. Zij aanbadten die beelden. Zie, God bestaat, zeiden zij. Hier is hij. Voel maar! Als ze later echter weer eens op hun rug lagen of op hun buik, en tuurden, drong het weer tot ze door, dat God niet te zien is. Het hoogste, het ware, het goede, heeft geen gestalte.

Die neger wilde zijn God pakken met ogen, met handen. Hij leefde nog onmiddellijk met de levende dingen: boom, steen, water, aarde. Die waren alle te pakken, te voelen. Zo moest zijn God dan óók zijn. Die neger kende nog niet de macht van het woord. Anderen op aarde kenden het wel. God was in woorden te vatten. God was te zeggen. Dus deden zij het. Natuurlijk waren het bijzondere woorden, gewijde woorden. Woorden van priesters, heilige woorden, verenigd in heilige boeken. Het hoogste, het ware, het goed was dus toch precies te kennen, precies uit te drukken. Hoor maar, lees maar, daar staat het. Zo is God, en niet anders.

De oude volken, die van God een beeld maakten in steen of in hout, maakten hem niet allemaal op dezelfde manier. Bij ieder volk zag hij er weer anders uit. En daarom wás hij voor ieder volk ook anders. Ze hadden ieder hun God. Het was duidelijk te zien. Zolang zij op hun rug of op hun buik hadden gelegen en beseften, dat God niet te zien was, waren alle mensen één in het turen naar het verhevene en ware. Maar zodra zij meenden, dat zij het konden afbeelden, werden zij verschillend. Elk volk zijn eigen God. Wie was de ware, de echte? Daarover viel te vechten. Wat ze dan van tijd tot tijd ook deden.

De latere volken, die de macht van het woord hadden gevoeld, en die het goede, het allerhoogste in een boek hadden uitgebeeld, zij hadden ieder een ander boek. Ook zij hadden ieder hun God. Het was duidelijk te lezen. Ook daardoor ontstond de vraag: Welke is de ware God? Gevechten bleven evenmin uit. Zij waren niet meer als de neger, die dat sieraad van koper maakte: een poppetje op de rug gelegen, een poppetje op de buik. Tuur de hemel in, tuur naar de aarde, God is niet te zien.

Wat vind ik, als humanist, in dat negerbeeldje zo aantrekkelijk? Zou ik dan willen, dat de mensen *niet* onder woorden brachten wat zij voor het hoogste en het beste houden? Of ben ik soms van mening, dat al die verschillende Godsvoorstellingen verschillende beelden zijn van iets, wat in wezen hetzelfde is. Op deze twee vragen antwoord ik: nee.

Natuurlijk vind ik die twee turende mannetjes boeiend. Want dat negersieraad brengt een van onze meest menselijke trekken in beeld. Wij kunnen niet leven zonder ons af te vragen: waarom? waartoe? Wij hebben het in ons, of we willen of niet, om een voorstelling te maken van hoe het leven eigenlijk zou moeten zijn: Het is onze aard naar waarheid te zoeken en goed en kwaad te onderscheiden, dus ons het goede voor te stellen. Zo lag die neger op z'n rug en tuurde de hemel in of hij naar waarheid en het goede misschien te zien kon krijgen. En zo lag hij op z'n buik, met hetzelfde doel voor ogen. En toen hij opstond, wist hij: God is niet te zien. Desondanks maakte hij op een ander ogenblik een houten beeldje van zijn God. Want hij was overtuigd, dat het verhevene en het beste bestond, waar dan ook. Hij kon er niet over zwijgen. Hij meende ook, dat het ver buiten hemzelf, ver boven hem zelf bestond. Als een machtig wezen, dat men misschien gebrekkig, als mens zou kunnen afbeelden. Zo maakt hij dan zijn beeldje, niet alleen voor zichzelf. Want zijn stamgenoten waren het met hem eens. Hij en zij konden dat beeld aanbidden, vereren.

* *
*

En ook dat beeld-maken vind ik boeiend. Het bewijst het bestaan van onze geestelijke behoeften om waarheid en goedheid vorm te geven, onze innerlijke waarheid ons bewust te maken. Ook daarin bestaat onze menselijkheid. Ons geestelijk leven blijft niet staan bij turen en bij vragen. Het geeft ook antwoord op die vragen. Dat wil zeggen: wij laten merken, aan onszelf en aan anderen, wat het leven voor ons betekent, welke levensovertuiging wij hebben. Die neger, die zijn God in een beeldje toonde, had de overtuiging, dat het verhevene en ware een wezen was, hoog boven en buiten hem, een machtig heerser die echter wel wat op een mens leek uiterlijk.

En daarin schuilt opnieuw iets boeiends. Niet alleen dat wij ons vragen stellen over het leven is boeiend, ook niet alleen, dat wij een bepaalde voorstelling hebben van de waarheid. Boeiend is ook, dat die voorstellingen niet dezelfde zijn. De menselijke geest blijkt rijk en diep genoeg, om niet uniform te zijn. Wij verschillen diepgaand van geestelijk leven. Zo diepgaand, dat het de bodem van ons persoonlijk bestaan raakt.

Zo langzamerhand komt misschien de gedachte bij U op, dat een humanist er eentje is, die bijzonder geïnteresseerd de mensen staat te bekijken en hun geestelijk leven een boeiend schouwspel vindt. Zeker, dat is ook zo. Maar een mens, die alleen maar toeschouwer is, bestaat natuurlijk niet. Want waarom zou hij buiten dat boeiende bedrijf vallen, er geen deel aan hebben. Hij zou dan geen mens zijn, want waar hij zo geboeid naar kijkt is juist naar een zo typisch menselijk iets als het geestelijk leven. En daaraan neemt hij zelf deel. Met recht mag U dus vragen: wat is dan de levensovertuiging van de humanist?

Uit het feit, dat hij zo geïnteresseerd naar het geestelijk leven der mensen kijkt, is wel duidelijk, dat hij grote waarde hecht aan het geestelijk leven. Waarom eigenlijk? Op deze vraag antwoord ik: omdat geestelijk leven bestaat in en door de mens. Wij mensen vragen naar waarheid en goedheid, wij leggen die maatstaven aan, wij trachten ons een beeld van het leven te vormen, wij zoeken naar een praktijk van eigen leven en van samenleving, die aan deze maatstaven van goedheid en waarheid zoveel mogelijk voldoen. Met de mens is dat alles aanwezig, door het menselijke is dat alles mogelijk. Niet door iets of iemand ver buiten en boven de menselijkheid. Dat is mijn overtuiging en die deel ik met velen, overal op aarde. En daarmee ben ik in Uw ogen natuurlijk toeschouwer af. Ik speel zelf mee, actief. Want zoals elke levensovertuiging, legt ook deze verplichtingen op. Om eens iets te noemen: men spreekt tegenwoordig veel over heersende geestelijke armoede. De mensen zouden hun geestelijk leven, een der beste trekken van hun men-zijn, verwaarlozen.

Ik ben daar, moet ik U bekennen, niet zo van overtuigd. Ik geloof eerder, dat heel veel mensen in deze tijd op zoek zijn naar een vernieuwing van hun geestelijk

leven. Die overgang schijnt anderen dan armoede toe. Maar wel is het een feit, dat het moderne leven, de moderne wereldtoestand en in het bijzonder de fabelachtige technische ontwikkeling roepen om mensen, die innerlijk goed weten, wat we willen, waarheen het moet gaan, wat al die nieuwe wereldverschijnselen voorzien hebben voor het leven der mensheid. Geestelijke onverschilligheid is daarbij een handicap.

Het humanisme is het geloof, dat in de mensen zelf, hoe hachelijk ook, kansen liggen, de enige kansen, voor een behoorlijke wereld. Dat is een wereld, waarin niet tweederde van de mensheid gebrek lijdt, een wereld, waarin het geweld, de terreur, de dwang steeds minder aan bod komen, een wereld van samenwerking op reële basis. Juist omdat die kansen alleen in de mensen zelf liggen en nergens anders, moeten we het met elkaar wagen en willen we het met elkaar wagen. Niet bij gebrek aan beter, maar bij aanwezigheid van kansen. Wij volstaan er niet mee op onze rug te liggen of op onze buiken te turen naar het allerhoogste. Wij volstaan er ook niet mee onze levensovertuiging onder woorden te brengen. Dat is goed voor een Zondagmorgenkwartiertje voor de radio. Waarop het aankomt is de praktijk, bij vallen en opstaan de menselijkheid een beetje in praktijk te brengen, een praktisch humanisme te beoefenen.

Dr. J. G. BRANDT CORSTIUS

Wist U

dat het Humanistisch Verbond de volgende periodieken uitgeeft?

REKENSCHAP

driemaandelijks tijdschrift voor wetenschap en cultuur. Abonnementsprijs: f 7,50 per jaar; voor donateurs en contribuanten van de Stichting Sorcrates en voor studenten f 6,—.

MENS EN WERELD

Actueel en veelzijdig.
Hoofdredacteur: Dr H. Bonger; redactie-secr. J. van Straten; vaste medewerkers o.m. dr J. C. Brandt Corstius, H. G. Cannegieter, Hella Haasse, drs H. Herbers, P. Krug, J. B. Meyer, dr O. Noordenbos, dr J. P. van Praag, dr D. H. Prins, P. C. J. Reyne en mr A. Stempels.

Verschijnt om de veertien dagen.
Abonnementsprijs: f 3,50 per jaar voor leden.
Voor niet-leden f 6,—.

WOORD VAN DE WEEK

Humanistische radiolezingen, gehouden voor de Vara-microfoon op zondagochtenden.
Abonnementsprijs: f 1,— per kwartaal.

Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Tel. 10163, giro 304960.

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
21 OKTOBER 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Bleyenburgstraat 1, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,20, buitenland f 4,60 p.j.